

SZEMLE

Nemzeti tudat, nemzeti és etnikai folyamatok

Marxizmus, rasszizmus, és a „faj” társadalmi-politikai viszonyként való megfogalmazása: interjú Robert Miles professzorral

Ashe, Stephan D, McGeever, Brendan F: Marxism, racism and the construction of 'race' as a social and political relation: an interview with Professor Robert Miles = Ethnic and Racial Studies, 2011, 34. Vol. 12. no. 2009-2026. p.

Robert Miles jelentősen hozzájárult a rasszizmus és a nemzetiségi kutatások területén végzett tudományos munkához. Munkásságának korai szakaszában elsősorban a rasszizmus, és a migráns munkaerő helyzetének tanulmányozásával foglalkozott. Értekezéseiben a politikai gazdaságtant állított a rasszizmus tanulmányozásának középpontjába. Munkái mellett fontos szerepet játszottak kortársaival folytatott vitái is (Paul Gilroy, Stuart Hall), amelyek ráirányították a figyelmet arra a kérdésre, hogy elképzelhető-e a 'faj' társadalmi, és politikai viszonyként való megfogalmazása.

Szemelvények az interjúból:

Mi motiválta az 1980-ban társszerzőként megjelent Munkásosztály és Rasszizmus című könyve megírásában?

A könyv célja egyfelől az volt, hogy összefoglaljam a nyugat-Londonban végzett kutatás eredményét, amely a munkásosztály rasszizmusának magyarázatára volt hivatott válaszokat találni. Azt kívántuk vizsgálni, mi ennek az alapja? Mi a dinamikája? Milyen magyarázat adható a jelenségre? Továbbá az is felmerült bennünk, hogy milyen politikai válasz adható a feltárt jelenségekre. Ez, azért tűnt fontosnak, mert ha valaki, mint mi magunk is, baloldali, vagy marxista érülettel közelít a problémához, akkor nem szabad hinnie abban, hogy a munkásosztály rasszista lehet. A marxizmusnak egyik legfontosabb eleme éppen az, hogy a rasszizmus megátolja a „teljes osztálytudat” kialakulását...

1978-ban publikálta a „Két kultúra között” című munkáját. Mi vezette arra, hogy a Rasztafariizmussal foglalkozzon?

Abban a munkában arra kívántam rávilágítani, hogy a karibi származású fiatalok tulajdonképpen két kultúra között helyezkednek el, és a Rasz-

tafariizmus vizsgálata ehhez remek alapanyagot szolgáltatott. Ráadásul azokban az időkben komoly vita folyt arról, hogy mennyire kell komolyan venni a Rasztafariizmust, mint politikai-vallásos mozgalmat. Akkoriban sok Raszta élt Bristolban, és magam is többet személyesen ismertem. Ez a mozgalom többek között egy a rasszizmusra adott válasz is volt, és engem abból a szempontból érdekelt, hogy, mint válasz, nagyon eltért a jelenségre adott klasszikus mechanisztikus marxista választól...

Paul Gilroy nyilvánvalóan úgy vélte, hogy ez a fajta rasszizmussal szembeni ellenállás kiaknázható politikai tőkét rejt magában. Mivel ön a '78-as tanulmánya után tovább már nem foglalkozott a kérdéssel, elmondható-e, hogy nem kedvelte a rasszizmussal szembeni ellenállásnak ezt a formáját?

Nos, én mindig pártolom az ellenállást, ha azok oldaláról érkezik, akiket elnyomnak. Mindig is ünnepeltem azokat, akik felvették a harcot, és kiálltak magukért, bármilyen formában tették is ezt. Azért nem foglalkoztam többet a kérdéssel, mert úgy véltem, hogy a Rasztafariizmus nem olyan ideológia, amely tömegeket mozgathat meg...

A Kortárs Kulturális Tanulmányok Központja (Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS)) 1982-ben jelentette meg a Birodalom Visszavág (The Empire Strikes Back) című munkát. Ez ugyanabban az évben történt, amikor ön publikálta a Rasszizmus és Bevándorló Munkaerő-t. Elmondaná, milyen kapcsolata volt a CCCS csoporttal akkoriban?

A Birodalom Visszavág egy adott történelmi pillanatban szólt emberek egy adott csoportjához, akik nem a marxista paradigmához tartoztak. Sokkal inkább olyanokról volt szó, akik az Egyesült Államokban létrejött fekete mozgalmakhoz hasonló megoldásokban gondolkodtak, és ezzel túlélték a munkásosztály kereteit...

Messze állok a valóságtól, ha azt mondom, hogy a mód, ahogyan a CCCS csoport használta a relatív autonómia fogalmát az ön számára problematikusnak bizonyult? Pontosabban fogalmazva, igaz, hogy az ön számára ők túlságosan eltávolították a kulturális kérdéseket az osztálykérdésektől?

Igen, ez pontosan így van. Számomra ez a két dolog azon a módon, ahogyan ők tették elválaszthatatlan. Ők hamar lemondtak a fogalom „relatív” részéről, és az autonómiához sokkal inkább annak politikai vetületét kapcsolták hozzá...

Okozott valaha problémát, hogy ön „fehér” emberként kutatta a rasszizmust, és ha igen, akkor hogyan kerekedett felül ezen, és hogyan érte el, hogy az ön által megfogalmazott üzenetek nyilvános fórumokon megjelenhessenek?

Igen, előfordult, hogy valaki szerint én, mint „fehér” kutató nem lehetek képes releváns üzeneteket megfogalmazni a kérdésben. Ugyanakkor ez a dolog számomra nem bírt komoly jelentőséggel, mert mindenkor arra törekedtem, hogy pontosan azt, és úgy mondjam el, amit és ahogy akarok. Előfordult egyszer, hogy külföldön tartottam előadást, és aki meghívott csak a megérkezésemkor szembesült velem, hogy „fehér” vagyok. Már a repülőtéren nyilvánvalóvá vált, hogy nem fogok szóhoz jutni, mivel a meghívóm egészen a személyes találkozásig abban a hitben volt, hogy „fekete” vagyok...

A Birodalom Visszavágban önt az a kritika is érte, hogy túlonként eurocentrikus. Ugyanakkor ön ezzel akkoriban egyetértett. Megmagyarázná, miért illette a CCCS csoport önt ezzel a jelzővel, és ön miért fogadta ezt el?

Ez a kritika abból a szempontból igaz, hogy akkoriban elsősorban valóban Európára koncentráltam. Az Egyesült Királyságban történeteket elsősorban európai összefüggések között vizsgáltam...

Olvasta Gilroy 1998-as dolgozatát, a „Faj itt végződik” címűt, amelyben Gilroy amellett érvel, hogy a „faj” fogalmának használatát fel kellene adnunk?

Igen, Gilroy valóban írt erről, és számomra úgy tűnik, hogy ezzel igencsak közel került ahhoz az állásponthoz, amelyet én 1982-ben kifejtettem, és amelyet ő akkor hevesen vitatott. Örülök, hogy végül sikerült meggyőződnöm...

Számomra úgy tűnik, hogy míg korai munkáiban elsősorban a munkásosztály etnográfiai alapokon nyugvó öntudata állt érdeklődésének középpontjában, addig a későbbiekben inkább a rasszizmus történeti, és talán strukturalistább tanulmányozása került a figyelem középpontjába. Egyetért ezzel a véleménnyel?

Igen tökéletesen. Idővel valóban fontossá vált számomra a „faj” elméletének történeti tanulmányozása. Ugyanakkor volt egy konkrét eset is, amivel sokat foglalkoztam. 1992-ben Diana Kay-el közösen jelentettünk meg egy könyvet, ami a Nagy Britanniába való bevándorlás egy nagyon konkrét mozzanatával foglalkozik, az Európai Önkéntes Munkaprogrammal, ami a háború utáni Munkáspárti vezetéshez kötődik. A másik kulcsfontosságú könyv, amire gondolhat, a Kapitalizmus és a Nem Szabad Munkásság...

Nincs abban semmi filozófiai idealizmus, ahogyan a faji kérdés fogalmát használja? Példának okáért, ön többször megpróbálta száműzni a „faj” fogalmának analitikus fogalomként való használatát a munkáiból, mégis gyakran használta a „fekete”, „fehér”, és „barna” kategóriákat. Gondolja, hogy tényleg megszabadulhatunk a „faj” fogalmától azon a módon, ahogyan ön javasolta?

Ha teljesen filozófiai értelemben nézzük a dolgot, akkor önnek igaz van. A faji kérdés fogalma valóban feltételezi, hogy a folyamat végén, valamiféle eredménynek kell születnie. Tartózkodom attól, hogy a „faj” fogalmáról beszéljek, helyette inkább a „faj” elméletét használom. Ehhez azért ragaszkodom, mert szerintem éles különbség van fogalom, és elmélet között... A faj elmélete történeti valóság, a fogalma pedig analizálható jelenség...

A nyelv fontos szerepet játszik abban, hogy ön hogyan definiálja a rasszizmust?

Igen. Ezért mondom azt, hogy fontos a kontextus. Egy cselekedet megítélésekor tudatában kell lennünk, hogy mi történt a cselekvést megelőzően, mi volt az a kontextus, amelyben A tett valamit B-vel, és volt-e közöttük verbális interakció?...

1977-ben még azt írta, hogy elengedhetetlen válasz a rasszizmusra a különböző önszerveződő politikai körök, és mozgalmak létrejötte, de öt évvel később ezt már károsnak vélte. Elmondaná, hogy mi okozta önnél ezt a felfogásbeli változást?

Én ezzel nem értek egyet. Itt két különböző dologról van szó. 1982-ben én nem maguk ellen a politikai csoportosulások ellen szoltam, csak az ellen a nyelvi megfogalmazás ellen, amelyet céljaik elérésének érdekében választottak. Véleményem szerint az ellenállás több síkon megy végbe egyszerre, és ennek része a nyelv is, amit ehhez választunk. Természetesen számít az is, hogy ki, milyen csoportosuláshoz csatlakozik, kiket akar megszólítani...

Mit gondol a poszt-modernizmusról, és a poszt-strukturalizmusról?

A '90-es években tudatában voltam, hogy sokan, akik a rasszizmusról írtak, mondhatni, odahagyták a marxista paradigmát. Látva levő volt, hogy sokkal jobban izgatta őket a poszt-strukturalizmus, és a poszt-modernitás eszméje, mint a korábban magukénak vallott materializmus. Ahogyan a divat, az eszmeáramlatok, és velük együtt az emberek is változnak, és véleményem szerint ez érthető is.

Végül hadd kérdezzem meg, élvezte, hogy az interjú kapcsán felleveníthette korábbi munkáit?

Igen, de indirekt módon. Jó volt ismét szembesülni a velem szemben megfogalmazott kritikái észrevételekkel. Ez mindig kiváló alkalom, hogy bizonyos kérdésekre ismét megválaszolhasson az ember...

Juhász Gergely Ákos